

Protokollsutdrag

MÖTESINSTANS

KYRKOSTYRELSENS ARBETSUTSKOTT

DATUM FÖR MÖTET
2020-10-28--29

TID

PLATS

Kyrkokansliet, Uppsala

§ 210

KAE 2020-0002

Fördelning av kyrkoantikvarisk ersättning till nationella kunskapsutvecklingsprojekt 2021

Beslut

Arbetsutskottet **beslutade**

att fördela 4 016 000 kronor i kyrkoantikvarisk ersättning ur den nationella ramen till sex nationella kunskapsutvecklingsprojekt inom kyrkligt kulturarv ramår 2021,

att tilldela förstudierna *Kyrkan i lokalsamhället* 200 000 kronor, *Liv i kyrkan* 192 000 kronor och *Föremålen berättar* 120 000 kronor i kyrkoantikvarisk ersättning,

att tilldela projekten *Materialegenskaper hos fogbruk i nygotiska murverk* 1 075 000 kronor, *Hantverkslaboratoriet 2021-2022* 1 081 000 kronor samt *Småskalig framställning och förmedling av furutjära* 1 348 000 kronor i kyrkoantikvarisk ersättning, och

att ersättningen ska handläggas och rekvideras enligt gällande villkor och handbok för den kyrkoantikvariska ersättningen samt det nationella programmet för kunskapsutveckling inom det kyrkliga kulturarvet.

Ärendebeskrivning

Kyrkostyrelsen hade i oktober 2019 fattat det första fördelningsbeslutet enligt den nya fördelningsmodellen för kyrkoantikvarisk ersättning. Den nationella ramen som skulle fördelas till nationella kunskapsutvecklingsprojekt hade beslutats årligen uppgå till 4,6 miljoner kronor under fördelningsperioden. En första utlysning av medel från den nationella ramen hade gjorts i november 2019 för ramår 2021. Utlysningen hade varit öppen för ansökningar om förstudier och nya kunskapsutvecklingsprojekt i enlighet med det nationella programmet för kunskapsutveckling inom det kyrkliga kulturarvet. Totalt hade elva projektansökningar kommit in, varav fem förstudier och sex nya

Justerandes signatur

Utdragsbestyrkande

Protokollsutdrag

MÖTESINSTANS

KYRKOSTYRELSENS ARBETSUTSKOTT

DATUM FÖR MÖTET

TID

PLATS

2020-10-28--29

Kyrkokansliet, Uppsala

---

kunskapsutvecklingsprojekt. Den av generalsekreteraren tillsatta beredningsgruppen hade förberett ett förslag till fördelningsbeslut.

Arbetsutskottet fick en presentation av beredningsgruppens överväganden och förslag.

Justerandes signatur

Utdragsbestyrkande

Kristina Nilsted

DOKUMENT Bilaga 1 – Förslag till fördelning av kyrkoantikvarisk ersättning till nationella projekt 2021			DIARIENUMMER KAE 2020-0002
UPPRÄTTAT AV Christina Persson, Markus Dahlberg	DATUM 15 oktober 2020	DOKUMENTBETECKNING Skriv beteckning	VERSION 1

Bilaga 1. Förslag till fördelning av kyrkoantikvarisk ersättning till nationella kunskapsutvecklingsprojekt 2021

Beslutsförslag

Kyrkostyrelsens arbetsutskott föreslås besluta att fördela 4 016 000 kr i kyrkoantikvarisk ersättning (KAE) till nationella kunskapsutvecklingsprojekt inom kyrkligt kulturarv ramår 2021, enligt nedanstående tabell. Av totalt 11 ansökningar beviljas 6 ansökningar ersättning.

Projektnamn	Förstudie	Nytt projekt	Kunskaps utv-område*	Totalkostnad	sökt KAE	Förslag till beslut	Ersättnings-nivå
Kyrkan i lokalsamhället	x		4	220 000	200 000	200 000	91%
Liv i kyrkan	x		4	315 213	192 213	192 000	61%
Föremålen berättar	x		4	200 920	185 520	120 000	60%
Materialegenskaper hos fogbruk i nygotiska murverk		X	2	1 201 613	1 075 193	1 075 000	89%
Hantverkslaboratoriet 2021-2022		X	2	14 281 100	1 081 099	1 081 000	8%
Småskalig framställning och förmedling av furutjära		X	2	2 697 098	1 348 549	1 348 000	50%
Kyrkogården som social kulturarvsmiljö	x		4	399 792	199 896	-	0%
Materialteknisk undersökning av medeltida murmålningar	x		2	281 075	281 075	-	0%
Utvändig bevarad medeltidsputs i Sverige och Norge		X	2	982 000	491 000	-	0%
Karakterisering och analys av historiska furutjäror		X	2	2 795 279	1 397 640	-	0%
Utvärdering av skyddsglassystem för glasmålningar		X	2	1 062 133	902 813	-	0%
						4 016 000	

*Kunskapsutvecklingsområde 2-Utveckling av konservering, hantverk och material inom kyrkliga kulturarv
Kunskapsutvecklingsområde 4-Användning och tillgängliggörandet av det kyrkliga kulturarvet

Bakgrund

Utlysning av nationella projekt

Kyrkostyrelsen fattade i oktober 2019 det första fördelningsbeslutet enligt den nya fördelningsmodellen för KAE. Den nationella ramen som fördelas till nationella kunskapsutvecklingsprojekt beslutades årligen uppgå till 4, 6 miljoner kronor under fördelningsperioden. En första utlysning av medel från den nationella ramen skedde i november 2019 avseende ramår 2021. Information om utlysningen, ansökningsblankett och tillhörande anvisningar publicerades på Svenska kyrkans hemsida, länk (<https://www.svenskakyrkan.se/kunskapsutveckling-kulturarv>).

De övergripande målsättningarna för de nationella kunskapsutvecklingsprojekten framgår av villkor 10 i *Villkor för kyrkoantikvarisk ersättning version 2.0*. De nationella projektens inriktning, principerna för fördelning och precisering av beredningsprocessens olika delar framgår av *Nationellt program för kunskapsutveckling inom det kyrkliga kulturarvet version 1.1* som antogs av kyrkostyrelsen 2017. I programmet definieras fyra strategiska kunskapsutvecklingsområden där det finns behov av en ökad kunskap på ett övergripande plan för hela Svenska kyrkan.

- Kyrklig kulturarvsförvaltning
- Utveckling av konservering, hantverk och material inom kyrkliga kulturarv
- Klimat och miljö för långsiktigt bevarande av det kyrkliga kulturarvet
- Användning och tillgängliggörandet av det kyrkliga kulturarvet

En övergripande målsättning är att de nationella kunskapsutvecklingsprojekten ska bidra till samverkan mellan flera parter som företräder olika organisationer och verksamheter. Projektets resultat ska tillgängliggöras brett och utan vinstintresse. Ansökan ska därför lämnas in av minst två organisationer, varav minst en ska vara en offentlig institution eller organisation, eller en enhet inom Svenska kyrkan. Två privata aktörer kan alltså inte söka ett nationellt projekt på egen hand och inte heller två kyrkliga enheter. Vidare beviljas förstudier högst 200 000 kr.

Enligt de särskilt framtagna bedömningskriterierna ska de projekt som beviljas

- bidra till en nationellt relevant kunskapsuppbyggnad om de kyrkliga kulturminnena som motsvarar villkoren för kyrkoantikvarisk ersättning,
- ha en hög tillämpbarhet för de förvaltande enheterna och
- svara mot statens målsättning att Svenska kyrkan i samverkan med andra bedriver kunskapsuppbyggnad och metodutveckling inom kulturarvsområdet.

Regeringens syn på kunskapsuppbyggnad finansierad med KAE

I skrivelsen *Det kyrkliga kulturarvet (rskr 2018/19:122)*, som beslutades av riksdagen som ett resultat av kontrollstationen 2019, ger regeringen en bakgrund till och en översikt över de utvecklingsinsatser som finansierats med KAE. Som regeringen skriver ska KAE i huvudsak användas till kulturhistoriskt motiverade kostnader i anslutning till vård och underhåll av de kyrkliga kulturminnena. Vissa övergripande utvecklingsinsatser kan dock enligt regeringen ses som kulturhistoriskt motiverade

kostnader eftersom de är en direkt förutsättning för en rationell och effektiv förvaltning av de kyrkliga kulturminnena. För förvaltningen är det centralt att det finns bredare historisk kunskap om det kyrkliga kulturarvets omfång, uppkomst, bruk och sammanhang. Att denna typ av kunskap förvaltas och att fortsatt kunskapsutveckling på vetenskaplig grund sker är enligt regeringen nödvändigt för en långsiktigt hållbar förvaltning av de kyrkliga kulturminnena. Regeringen framhåller att det är angeläget att både metodutvecklingsprojekt och bredare historisk kunskapsuppbyggnad kan vidareutvecklas i samverkan mellan Svenska kyrkan, myndigheterna på kulturmiljöområdet, forskningsfinansiärer, universitet och högskolor. De åtgärder som finansieras av KAE ska genomföras utifrån gedigen historisk kunskap och i förvaltningen ska huvudmannen kunna dra nytta av den senaste kunskapen om sådant som till exempel underhålls- och konserveringsmetoder. Därmed kan kunskapsuppbyggnad och metodutveckling av detta slag anses vara direkt motiverad av de åtaganden som följer av 4 kap. kulturmiljölagen.

I skälen för regeringens bedömning gör vissa förtydliganden då det gäller projekt som ingår som en del av bredare projekt som även innefattar inomkyrkliga frågor, till exempel om strategisk verksamhetsutveckling eller Svenska kyrkans bruk av kyrkobyggnader. Den avgränsade del som syftar till det övergripande målet att vårda de kyrkliga kulturminnena bör enligt regeringen kunna finansieras med KAE. Det handlar, enligt Svenska kyrkans mening, om projekt eller delar av projekt som tydligt främjar synen på kulturarvet som resurs för kyrka och samhälle och därmed skapar incitament för ett långsiktigt bevarande. KAE ska enligt villkor 14 inte användas till kostnader som Svenska kyrkan själv ska bära i form av löpande förvaltning, för allmän kompetensutveckling, administration, löpande tjänster och till att bedriva verksamhet.

Beredningsprocessen

I enlighet med det nationella programmet för kunskapsutveckling inom det kyrkliga kulturarvet har en beredningsgrupp tillsatts av generalsekretären med uppgift att förbereda förslaget till fördelningsbeslut. Beredningsgruppen består av forskare och experter från Svenska kyrkans nationella nivå med kompetens inom det nationella kunskapsutvecklingsprogrammets kunskapsområden. En ledamot från stiftet ingår i beredningsgruppen. Ansvar för att samordningen har enheten för kulturarvsstöd.

Riksantikvarieämbetet (RAÄ) har i enlighet med villkoren för kyrkoantikvarisk ersättning inkommit med ett yttrande över förslaget till fördelning. RAÄ anser att två förstudier, *Kyrkan i lokalsamhället* och *Liv i kyrkan*, som beredningsgruppen föreslår ska beviljas, befinner sig i gränslandet för vad KAE kan användas till och att de därför inte bör beviljas. Beredningsgruppen har inte hört RAÄ:s yttrande på denna punkt. Att främja bruket av kyrkorna och kyrkomiljöerna är en del av de kulturhistoriska värdena, det skapar mening och är en viktig del av ett framåtsyftande bevarandearbete. De två förstudierna har båda fokus på Svenska kyrkans och församlingarnas samverkan med omgivande samhälle och metoder för att göra människor delaktiga i kulturarvsarbetet. Det är väsentligt att det kyrkliga kulturarvet har betydelse och är angeläget för människor, annars blir incitamenten för att vårda och bevara det allt mindre. Enligt kulturmiljölagen 4 kap. 16 § ska KAE användas till kulturhistoriskt motiverade kostnader i samband med vård och underhåll av de kyrkliga kulturminnena. Regeringens bedömning i skrivelsen *Det kyrkliga kulturarvet (skr 2018/19:122)* är att projekt för kunskapsuppbyggnad och metodutveckling som helt eller delvis bidrar till det övergripande målet att vårda de kyrkliga kulturminnena bör kunna tilldelas KAE.

Beredningsgruppens motiveringar till beslut

Projekt som föreslås beviljas ersättning

Kyrkan i lokalsamhället

Sammanfattning

Förstudie inom kunskapsutvecklingsområde 4 *Användning och tillgängliggörande av det kyrkliga kulturarvet*. Huvudsökande Karlstads stift. Medsökande Hagfors pastorat, SBK Värmland AB. Total kostnad 220 000 kr. Ansökt KAE 200 000 kr. Ersättningsnivå 91%.

Förstudien ska prova metoder för medborgardialog och samverkan mellan kyrka och omgivande samhälle för att bevara, använda och utveckla det kyrkliga kulturarvet, genom ett samarbete mellan Svenska kyrkan och den offentliga fysiska planeringen. Projektet tar utgångspunkt i den fysiska miljön, där kyrkomiljöerna är en del, och vill främja en helhetssyn på förvaltningen av landskapet där kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen genom att främja människors delaktighet i kulturmiljöarbetet. Förstudien har formen av ett pilotprojekt där Hagfors pastorat kommer att vara undersökningsområde. Pastoratet, kommunen och invånarna kommer att vara delaktiga i en process som leds av erfarna fysiska planerare. Målet med förstudien är att ta fram en metodbeskrivning för en övergripande arbetsprocess där människor görs delaktiga, som kan användas av de kyrkliga förvaltande enheterna när de står inför en förändringsprocess. Metoden är tänkt att fungera som ett strategiskt verktyg som kan bidra till en mer värdebaserad förvaltning av det kyrkliga kulturarvet som en integrerad del av samhället och samhällsutvecklingen.

Motivering till beslut

Beredningsgruppen bedömer ansökan som intressant och värdefull för Svenska kyrkan samtidigt som den belyser det kyrkliga kulturarvet som samhällsresurs i vidare mening. De perspektiv som lyfts fram i ansökan framhåller hur de kyrkliga kulturminnena är en självklar och viktig del i det allmänna kulturarvs- och kulturmiljöarbetet samt att forskning om inflytande över samhällsliga processer visar att ökat inflytande kan bidra till att skapa delaktighet också i olika samhällsbeslut. Ansökan tar stöd i forskning om social hållbarhet och en hållbar utveckling i relation till plats och de människor som bor och verkar på platsen. De sökande organisationerna har alla erfarenhet av hur man arbetar med delaktighet genom bland annat lärandeprocesser och dialoger. Samverkan mellan erfarna fysiska planerare, kommunen och Svenska kyrkan har potential att utveckla processer som kan bli användbara inom Svenska kyrkan.

Beredningsgruppen föreslår att förstudien beviljas 200 000 kr i KAE. Projektet bedöms i hög grad vara angeläget för de kyrkliga kulturminnena genom att det kan främja både bevarande, användning och utveckling av det kyrkliga kulturarvet genom en ökad delaktighet som i förlängningen leder till ökad tillgänglighet och skapar incitament för vård och bevarande. Beredningsgruppen anser till skillnad från RAÄ att projektets mål att ta fram metoder som församlingarna har nytta av i olika förändringsprocesser inte nödvändigtvis innebär förändringar som kan stå i konflikt med

kulturmiljölagen. Det är inte kyrkans grundläggande uppgift och egna verksamhet som står i fokus för projektet, utan ansvaret Svenska kyrkan har för kulturarvet och möjligheterna att tillsammans med andra kulturarvsaktörer och allmänhet ta hand om detta.

Förslag till beslut

Bifall 200 000 kr. Föreslagen ersättningsnivå uppgår till 91 %.

Liv i kyrkan

Sammanfattning

Förstudie inom kunskapsutvecklingsområde 4 *Användning och tillgängliggörande av det kyrkliga kulturarvet*. Huvudsökande Institutionen för kulturvetenskaper Lunds universitet. Medsökande Lunds stift. Total kostnad 315 213 kr. Ansökt KAE 192 213 kr. Ersättningsnivå 61%.

Förstudien ska undersöka vad som sker när tre församlingar/pastorat i tre kyrkomiljöer tillsammans med lokala aktörer arbetar för att omvandla och utveckla sina kyrkorum för att öka deras tillgänglighet och meningsfullhet i samhället. De tre kyrkorna har varit stängda men befinner sig nu i en omvandlingsfas. Projektet ska ta utgångspunkt i utvecklingsmodellen *Virket*, en teoretisk modell över hur det kyrkliga kulturarvet ska kunna utvecklas framtiden inom Svenska kyrkan (Lunds stift) men som ännu inte är testad. Undersökningen leds av ett forskarteam från Lunds universitet som kommer att utgå från ett etnologiskt perspektiv. Undersökningsmetoden består i ett etnografiskt fältarbete som bygger på deltagande observationer, kvalitativa intervjuer och kollaborativa möten. Målet är att projektet ska ge ny kunskap om hur samverkansprocesser mellan församlingar och lokala aktörer kan utvecklas på hållbara sätt. Den valda metoden innebär också att projektet kommer att arbeta aktivt med församlingarna och sträva efter att hjälpa dem genom att diskutera och överväga nya möjligheter för att bättre bevara sina kyrkomiljöer och utveckla nya användningsområden.

Motivering till beslut

Beredningsgruppen bedömer att förstudien har god potential att ge intressanta, användbara resultat i den angelägna frågan om hur kulturarvet och de kyrkliga kulturminnena har och får betydelse och mening. Beredningsgruppen anser att förstudien har potential att uppnå kunskap på en generell nivå om hur kyrkan kan utveckla sin samverkan med olika aktörer lokalt. Förstudien bedöms ha en nationell relevans för organisationen i stort och för det kyrkliga kulturarvsarbetet. Forskarteamet från Lunds universitets användning av kollaborativ antropologi, där alla inblandade parter i ett etnografiskt forskningsarbete betraktas som jämlika, är mycket intressant för Svenska kyrkan att få närmare kunskap och erfarenhet av.

Beredningsgruppen föreslår att förstudien beviljas 192 000 kr i KAE. Projektet bedöms vara angeläget för de kyrkliga kulturminnena och för Svenska kyrkan genom att det kan främja ett bättre bevarande, användning och utveckling av det kyrkliga kulturarvet i samverkan med omgivande samhälle. Projektet omfattar även inslag av verksamhetsutveckling för församlingar, vilket RAÄ i sitt yttrande också uppmärksammar och att detta inte bör bekostas med KAE. Beredningsgruppen bedömer dock att förstudien är så pass intressant ur ett bevarandeperspektiv att det finns goda argument att bevilja

KAE på en medelhög ersättningsnivå. Projektets resultat har goda möjligheter att främja en ökad tillgänglighet till kyrkor och det kyrkliga kulturarvet och därmed ett bevarande.

Förslag till beslut

Bifall 192 000 kr. Föreslagen ersättningsnivå uppgår till 61 %.

Föremålen berättar

Sammanfattning

Förstudie inom kunskapsutvecklingsområde 4 *Användning och tillgängliggörande av det kyrkliga kulturarvet*. Huvudsökande Örebro länsmuseum. Medsökande Viby församling. Total kostnad 200 920 kr. Ansökt KAE 185 520 kr. Ersättningsnivå 92%.

Projektets övergripande syfte är att öka kunskapen om och engagemanget för kyrkliga inventarier hos församlingar och allmänhet. Man avser inspirera till en kunskaphöjning genom ett samarbete mellan forskare och församlingar. Församlingarna ska stödjas att berätta om sina kyrkliga föremål och därigenom kan projektet bidra till att stärka kopplingarna mellan Svenska kyrkan och allmänheten. I förstudien ska en till två seminarier samt tre workshops arrangeras under ledning av Örebro länsmuseum, där bland annat forskare och utvalda församlingsmedlemmar i Viby församling deltar för att diskutera vilken kunskap som finns om församlingarnas föremål och de kyrkliga föremålen som finns på länsmuseet. I förstudien ska en dokumentation om kunskapsläget sammanställas och en plan göras för vilka forskare som kan forska vidare kring utvalda föremål. Planen är att förstudien ska följas av en ansökan om ett nytt kunskapsutvecklingsprojekt. Resultaten av hela projektet är avsett att tillgängliggöras i en basutställning på länsmuseet samt på Digitalt museum och i förlängningen nå ut till församlingarna.

Motivering till beslut

Beredningsgruppens bedömning är att förstudien har ett intressant innehåll som kan bidra till att det kyrkliga kulturarvet kan bevaras, användas och utvecklas genom att utveckla pedagogik och kommunikation kring ny framtagen kunskap om kyrkliga inventarier. Den sökande organisationen är en intressant aktör och samarbetspartner för Svenska kyrkan. Genom ökad kunskap och ökad tillgänglighet via andra plattformar än kyrkans egna kan föremålens bevarande främjas, även de som förvaltas av församlingarna. Genom den sökandes (museets) kompetens inom pedagogik, utställningsverksamhet och föremålskunskap kan församlingarna få stöd att öka kvaliteten i sin kommunikation om föremålen som uttryck för kyrkliga bruk och samhällsliga förhållanden. Denna bedömning tar även stöd i *Villkor för kyrkoantikvarisk ersättning version 2.0*. Enligt villkor 11 kan ersättningen användas till informationsinsatser i syfte att tillgängliggöra och förmedla kunskap om de kyrkliga kulturminnena.

Beredningsgruppens bedömning är dock att den ansökta ersättningsnivån är alltför hög med anledning av projektets nära anknytning till Örebro läns museums ordinarie verksamhet och uppbyggnaden av en basutställning. Beredningsgruppen föreslår att projektet beviljas med en ersättningsnivå som ligger

på medelnivån 35-70 % i enlighet med de framtagna principerna i *Riktlinjer och principer för bedömning av ansökningar om kyrkoantikvarisk ersättning till nationella kunskapsutvecklingsprojekt.*

Förslag till beslut

Bifall 120 000 kr. Föreslagen ersättningsnivå uppgår till 60 %.

Materialegenskaper hos fogbruk i nygotiska murverk

Sammanfattning

Nytt projekt inom kunskapsutvecklingsområde 2 *Utveckling av konservering, hantverk och material inom kyrkliga kulturarv.* Huvudsökande avd. Byggnadsmaterial Lunds Tekniska Högskola.

Medsökande Balksten Byggnadsvård AB. Totalkostnad 1 201 613 kr. Ansökt KAE 1 075 193 kr.

Ersättningsnivå 89%.

Projektet syftar till att definiera materialegenskaper hos historiska fogbruk med målet att bidra till att reparationer i nygotiska kyrkobyggnaders murverk utförs med lämpliga bruk och bevarande av kulturhistoriska och estetiska värden. Dessa murverk har allt sedan de uppfördes haft omfattande problem med fukt och saltinträning vilket urlakat murbruket och skapat invändiga saltutslag. Under årens lopp har reparationer utförts med många olika lösningar som ofta senare visat sig ha varit olämpliga och orsakat andra skador. Projektet avser att genom studier i laboratorium fastställa materialegenskaper hos fogbruk som visat sig ha god hållbarhet och kompatibilitet. En provserie av dessa bruk som har olika typer av bindemedel med olika sammansättning, blandningsförhållanden och ballast ska utvärderas för att kunna identifiera lämpliga fogbrukssystem. Problematiken är särskilt stor i Göteborgs stift men undersökningens resultat kan enligt projektet användas även för murverk i andra delar av landet.

Motivering till beslut

Beredningsgruppen bedömer med stöd av sakkunnig expert att detta forskningsprojekt har hög relevans för bevarandet av de kyrkliga kulturminnena. Projektet tar sig an en omfattande, komplex problematik som leder till att stora skador på kyrkobyggnader med murverk av granit eller med fasadtegel uppstår vilket medför höga kostnader för reparationer och restaureringar för Svenska kyrkan. De sökande har hög kompetens och djup erfarenhet inom den forskning som är relevant för området. Tidplan och kostnads kalkyl är rimliga. Projektet är förankrat inom Göteborgs stift där problematiken är som störst och resultaten kommer både att spridas regionalt men också till församlingar/pastorat i övriga Sverige genom medverkan på fastighetsdagar och liknande. Projektet har mycket goda förutsättningar att uppfylla sin målsättning att bidra till kunskapsutveckling på ett sådant sätt att det kommer att nyttogöras i framtida renoveringsprojekt. Det kan få betydelse för både ekonomi och beständighet i framtida restaureringar. Den vetenskapliga studien gör också att resultaten sprids inom forskningsvärlden och att de blir en del av undervisningen av ingenjörer på LTH och av byggnadsantikvarier på Uppsala universitet.

Beredningsgruppen föreslår att projektet beviljas den ansökta summan, avrundat till 1 075 000 kr. Dess relevans för en problematisk grupp av kyrkor motiverar att projektet beviljas en hög ersättning KAE mellan 70-95 %.

Förslag till beslut

Bifall 1 075 000 kr. Föreslagen ersättningsnivå uppgår till 89 %.

Hantverkslaboratoriet 2021-2022

Sammanfattning

Nytt projekt inom kunskapsutvecklingsområde 2 *Utveckling av konservering, hantverk och material inom kyrkliga kulturarv*. Huvudsökande Hantverkslaboratoriet vid institutionen för kulturvård Göteborgs universitet. Medsökande är Hantverkslaboratoriets samverkanspartners RAÄ, SFV, Sveriges hembygdsförbund, Nämnden för hemslöjdsfrågor, Västra Götalandsregionen och Mariestads kommun. Total kostnad: 14 281 100 kr. Ansökt KAE: 1 081 099 kr. Ersättningsnivå 8%.

Ansökan avser fortsatt stöd av Hantverkslaboratoriet som sedan sin tillkomst 2010 arbetat mot målet att vara ett nationellt centrum som stödjer och utvecklar de hantverkskunskaper som krävs för att vårda kulturhistoriskt värdefulla miljöer. Hantverkslaboratoriet avser vara en nationell resurs för det kyrkliga kulturarvet, för den offentliga kulturarvsförvaltningen och kulturmiljövården samt för bransch- och intresseorganisationer inom hantverk, kulturmiljö och kulturarv. För att vårda och underhålla de kyrkliga kulturminnena på ett sätt som bevarar de kulturhistoriska värdena krävs avancerade hantverkskunskaper. Svenska kyrkan har utifrån detta motiv fördelat KAE till Hantverkslaboratoriet som ett nationellt projekt årligen sedan 2011. Genom ett uppdragsavtal har användningen av KAE reglerats. Långsiktiga effektmål och specifika uppdragsmål har upprättats i avtalet. Bland annat har Hantverkslaboratoriet avsatt tid för en särskild kyrkokoordinator som varit kontaktperson och ansvarig för att uppdraget uppfyllts.

Hantverkslaboratoriets ansökan omfattar tid för en kyrkokoordinator och byggnadsvårdskoordinator som med olika medel och metoder fortsätter arbeta för att både den kyrkliga förvaltningen, hantverkare och annan expertis kan vårda och underhålla de kyrkliga kulturminnena på ett kulturhistoriskt riktigt sätt. Bland annat genomförs en utlysning av ett gästhantverkarstipendium med inriktning mot det kyrkliga kulturarvet samt tematiska seminarier som kan utgå från restaureringar i kyrkomiljöer med olika hantverk, material och metoder. En analys av kompetensbehov och behov av ny kunskap inom de kyrkliga förvaltningarna görs löpande i samverkan med Svenska kyrkan.

Motivering till beslut

Beredningsgruppen anser att Hantverkslaboratoriets verksamhet är angelägen för att uppnå en adekvat vård och underhåll av de kyrkliga kulturminnena och bedömer att det långvariga samarbetet och samverkan med andra offentliga och privata aktörer har varit och är fruktbart och viktigt. I det förändrade systemet för nationella kunskapsutvecklingsprojekt kommer dock en finansiering som har karaktär av ett verksamhetsbidrag inte att fungera i längden. Det är samtidigt angeläget att hitta en hållbar, varaktig lösning för Hantverkslaboratoriets arbete med kulturarvet på bred front och på lång

sikt tillsammans med universitetet och samverkansparterna. I avvaktan på en sådan diskussion föreslår beredningsgruppen att projektet beviljas den ansökta summan avrundat till 1 081 000 kr. Nuvarande anvisningar medger att Svenska kyrkans nationella nivå själv tar initiativ till kunskapsutveckling i samverkan med en specifik institution. Vid ett beviljande av föreliggande ansökan kommer Hantverkslaboratoriet att informeras om att Svenska kyrkans nationella nivå framgent i första hand kommer att stödja kunskapsutveckling i projektform. Riksantikvarieämbetet uttrycker i sitt yttrande stöd för denna bedömning.

Förslag till beslut

Bifall 1 081 000 kr. Föreslagen ersättningsnivå uppgår till 8 %.

Småskalig framställning och förmedling av furutjära

Sammanfattning

Nytt projekt inom kunskapsutvecklingsområde 2 *Utveckling av konservering, hantverk och material inom kyrkliga kulturarv*. Huvudsökande Hantverkslaboratoriet vid institutionen för kulturvård Göteborgs universitet. Medsökande Linköpings stift och Västerås stift. Totalkostnad 2 697 098 kr. Ansökt KAE 1 348 549 kr. Ersättningsnivå 50%.

Ansökan utgör en av två ansökningar inom området furutjära som lämnats in av Hantverkslaboratoriet vid Göteborgs universitet. Projektets syfte är att ta fram kunskapsunderlag i form av handledningar för en småskalig framställning av furutjära med både traditionella och nyskapande metoder som kan användas av potentiella producenter. Projektet ska också bidra till kunskapsuppbyggnaden om vad som kännetecknar tjära av god kvalitet. Dessutom ska ett koncept kallat "Tjärförmedling" utarbetas och testas i Västerås stift med syfte att lyfta fram efterfrågan på lokalt framställd tjära och garantera avsättning för de som vill producera tjära. På lång sikt är syftet att stimulera framställning av furutjära och därmed öka förutsättningarna för en hållbar förvaltning av kyrkobyggnader med trätak. Två huvudsakliga metoder kommer att användas för att samla in kunskap. En arkivstudie och kartläggning av historiskt källmaterial kommer att göras för att samla in procedurbeskrivningar för både tillverkning och bedömning av tjära. Vidare kommer dokumentationer av tjärbränningar göras som linjärt beskriver de olika skedena med fokus på vad som är viktigt under varje skede. Under dokumentationerna kommer även analyser göras för att koppla ihop råvara och bränningstemperatur med utbyte och kvalitet.

Motivering till beslut

Genom ett utlåtande av sakkunnig expert har beredningsgruppen fått stöd i den vetenskapliga bedömningen av projektet. Projektets syfte och mål och de metoder som ska användas är adekvata och lämpliga men experten uppmärksammar att tidsplanen knapp eftersom det saknas tillräcklig kunskap om hur nyskapande framställningsmetoder påverkar kvaliteten. Ur vetenskaplig synpunkt är det viktigt att bygga vidare på den forskning som redan finns och som visar att de traditionella framställningsmetoderna ger en tjära som har många kvaliteter som kan tjäna olika syften. Experten påpekar att projektet bör ha den traditionella framställningen som rättesnöre gällande kvalitet.

Beredningsgruppen bedömer att ansökan har hög relevans för bevarandet av de kyrkliga kulturminnena och av deras kulturhistoriska värden. Två stift är medsökande och kommer att utföra arbete, samt medfinansiera projektet. Syftet att stimulera lokal och småskalig framställning av tjära är mycket intressant och relevant ur både ett miljömässigt och socialt hållbarhetsperspektiv för Svenska kyrkan. Målet att utveckla en modell för en tjärförmedling på stiftsnivå som kan säkerställa uppköp av furutjära från småskaliga tillverkare har nationell relevans. Vid ett beviljande av projektet kommer avtalet att precisera de vetenskapliga aspekter som expertutlåtande omnämner och som bör tas hänsyn till i arbetet. Beredningsgruppen föreslår att projektet beviljas den ansökta summan avrundat till 1 348 000 kr.

Förslag till beslut

Bifall 1 348 000 kr. Föreslagen ersättningsnivå uppgår till 50 %.

Projekt som föreslås få avslag

Kyrkogården som social kulturarvmiljö

Sammanfattning

Förstudie inom kunskapsutvecklingsområde 4 *Användning och tillgängliggörande av det kyrkliga kulturarvet*. Huvudsökande Sveriges hembygdsförbund. Medsökande institutionen för samhälls- och kulturvetenskap Karlstad universitet. Total kostnad 399 792 kr. Ansökt KAE 199 896 kr. Ersättningsnivå 50%.

Förstudien avser att öka kunskapen om kyrkogårdarnas betydelse ur såväl ett kulturhistoriskt som forskningsmässigt perspektiv, genom ett samarbete mellan universitet och hembygdsrörelse. Hembygdsförbundet beskriver i ansökan ett växande intresse inom rörelsen för kyrkogårdarna som kulturhistoriska miljöer och att man är i gång att producera en handledning till landets hembygdsföreningar. Ett övergripande mål med projektet är att öka intresset hos allmänheten om kyrkogårdarnas samhälleliga roll eftersom det kan ge positiva effekter för bevarandet av kyrkogårdsmiljöerna. Hembygdsrörelsen vill också genom förstudien öka intresset för kyrkogårdarna som studieobjekt inom olika forskningsämnen. Förstudien ska resultera i planer för ett större forskningsprojekt som fokuserar på användningen av kyrkogården som ett socialt kulturarvsrum, samt att utveckla en universitetskurs med inriktning mot kyrkogårdspedagogik.

Motivering till beslut

Beredningsgruppens bedömning är att ansökan har ett intressant innehåll men ett antal formella brister i ansökan motiverar ett avslag. Flera fält i ansökan är inte ifyllda, teori och metod är alltför översiktligt beskrivna och det saknas en analys av forskningsläget. Det vore även önskvärt med en förankring av projektet med huvudmännen för begravningsverksamheten, d.v.s. församlingarna.

Förslag till beslut

Avslag.

Materialteknisk undersökning av medeltida muralmålningar

Sammanfattning

Förstudie inom kunskapsutvecklingsområde 2 *Utveckling av konservering, hantverk och material inom kyrkliga kulturarv*. Huvudsökande Konservator Misa Asp AB. Medsökande Kulturarvslaboratoriet Riksantikvarieämbetet. Total kostnad: 281 075 kr Ansökt KAE: 281 075 kr. Ersättningsnivå 100%.

Förstudien avser undersöka om moderna, fältmässiga, mobila, icke förstörande analysmetoder av muralmålningar kan inhämta tillräcklig kunskap om de material som har använts för att göra målningarna, jämfört med traditionell provtagning och laboratorieanalys. Kunskap om materialen är nödvändig för att genomföra rätt konserveringsåtgärder. Under senare tid har de naturvetenskapliga analysmetoderna utvecklats, däribland möjligheter att göra icke förstörande analyser med hjälp av portabla analysinstrument för fältarbete. De nya analysmetoderna har också förbättrat möjligheterna att utföra tillförlitliga analyser på organiskt material i måleriet, något som tidigare varit svårt. Förstudien ska ge vägledning till framtida arbete och formulera förutsättningarna och relevansen för att genomföra ett större forskningsprojekt.

Motivering till beslut

Med anledning av att ansökan omfattar en summa långt över gränsen för förstudier, som är 200 000 kr, och på grund av att man söker 100 % KAE anser beredningsgruppen att ansökan bör avslås på formella grunder. Beredningsgruppen vill ändå påpeka att ansökan är väl formulerad och att den tydligt motiverar skälen och behoven till att utföra detta pilotprojekt. De sökande har gedigen erfarenhet och kunskap och är mycket väl lämpade att utföra projektet.

Förslag till beslut

Avslag.

Utvändig bevarad medeltidsputs i Sverige och Norge

Sammanfattning

Nytt projekt inom kunskapsutvecklingsområde 2 *Utveckling av konservering, hantverk och material inom kyrkliga kulturarv*. Huvudsökande Balksten Byggnadsvård AB. Medsökande Fabrica Kulturminnetjänster AS, Linköpings stift, Kalkputsanalys. Total kostnad 982 000 kr. Ansökt KAE 491 000 kr. Ersättningsnivå 50%.

Projektet avser ta fram kunskap om materialsammansättning och uppbyggnad av utvärdig medeltida puts genom undersökningar på omkring 25-30 kyrkor i Sverige och Norge. Målet är att ta fram ett referensunderlag som kan vägleda vid analyser av puts i samband med planering och genomförande av renoveringar av medeltida putsade kyrkor. Analyserna av materialet görs i mikroskop och till dessa kopplas beskrivningar av den putsade ytans uppbyggnad, utseende, verktygsspår, färgspår, samt ballastens form och utseende. Ett långsiktigt mål är att inför renoveringar öka förutsättningarna att

bevara den medeltida putsen och kunna laga fasaderna med samma typ av puts, som man bedömer är särskilt hållbara.

Motivering till beslut

Med stöd av vetenskapligt utlåtande av sakkunnig expert bedömer beredningsgruppen att den kunskapsuppbyggnad som projektet ska resultera i inte har en hög prioritet för de kyrkliga kulturminnena. Enligt ansökan ska projektet inte åtgärda ett direkt problem utan undersöka ett område där det enligt den sakkunnige bedrivits en hel del forskning och byggts upp kunskap under senare år. Det är otydligt hur en katalog med beskrivningar av olika putser ska nyttjas av både församlingar och byggbransch och leda till bättre renoveringar av putsade fasader i kyrkomiljöer.

Förslag till beslut

Avslag.

Karakterisering och analys av historiska furutjärar

Sammanfattning

Nytt projekt inom kunskapsutvecklingsområde 2 *Utveckling av konservering, hantverk och material inom kyrkliga kulturarv*. Huvudsökande Hantverkslaboratoriet vid institutionen för kulturvård Göteborgs universitet. Medsökande Västerås stift och Strängnäs stift. Total kostnad: 2 795 279 kr. Ansökt KAE: 1 397 640 kr. Ersättningsnivå 50%.

Ansökan utgör en av två ansökningar inom området furutjärar som lämnats in av Hantverkslaboratoriet vid Göteborgs universitet. Projektets syfte är att genom 60-70 analyser av historiska tjärar från framförallt trätak dels ta fram en handbok med funktionella och relevanta analysmetoder av historiska tjärskikt, dels att för samma tjärar kartlägga vilken tillverkningsmetod som använts, vilka tillsatser som använts, hur tjäran har applicerats, skiktjocklekar m.m. Långsiktiga mål är att utveckla kunskap för att få fram arbetsprocedurer för att utföra tjärningar med ökad teknisk livslängd och med historiskt korrekt material samt att ge förutsättningar för att trätak av spån eller brädor på kyrkobyggnader fortsatt ska kunna användas i ett allt varmare och fuktigare klimat. Projektet kommer att genomföras tvärvetenskapligt genom medverkan av både forskare, antikvarier och erfarna praktiker och hantverkare. Analyserna genomförs genom medverkan av disputerad kemist och konservator verksam vid institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet. Analyserna av tjärproverna kommer att sättas in i sitt kulturhistoriska sammanhang genom arkivstudier och byggnadsundersökningar.

Motivering till beslut

Genom ett utlåtande av vetenskaplig expert har beredningsgruppen fått sakkunnigt stöd i bedömningen. Projektet bedöms vara väl organiserat med rimlig tidplan och kostnadskalkyl och utgör ett viktigt bidrag till forskningen inom området. Formuleringar av syfte och mål är adekvata och de valda metoderna lämpliga med vissa kompletteringar. Den vetenskapliga experten påpekar dock att de förväntade resultaten av de kemiska analyserna kräver att det finns dokumenterade referensprover att jämföra med där det är känt hur tjäran är tillverkad, vilka tillsatser som använts, hur tjäran har applicerats och med vilka intervall man har tjärat. Tunnslipsanalyser visar inte heller alltid tydliga skikt eller lagerföljder eftersom tjäran tenderar att lösa upp underlaget och flyta samman.

Beredningsgruppen bedömer att ansökan har hög relevans för bevarandet av de kyrkliga kulturminnena. Projektet har ett nära samband med Hantverkslaboratoriets andra ansökan om tjära. Även i detta projekt är två stift medsökande och kommer att utföra arbete, samt medfinansiera projektet. Beredningsgruppen bedömer dock ansökan om småskalig framställning och förmedling av tjära som mer relevant och av direkt betydelse för Svenska kyrkans kulturarvsförvaltning, varför denna prioriterats för beviljande. Riksantikvarieämbetet påpekar i sitt yttrande att arbete kring att karakterisera och analysera tjära också pågår i Visby stift, vilket den sökande också tar upp.

Förslag till beslut

Avslag.

Utvärdering av skyddsglassystem för glasmålningar

Sammanfattning

Nytt projekt inom kunskapsutvecklingsområde 2 *Utveckling av konservering, hantverk och material inom kyrkliga kulturarv*. Huvudsökande Konstvetenskapliga institutionen Uppsala universitet. Medsökande Uppsala domkyrkas glasmålningsateljé, samfälligheten Gotlands kyrkor, Visby stift. Total kostnad 1 062 133. Ansökt KAE 902 813 kr. Ersättningsnivå 85%.

Projektets syfte är att utföra klimatmätningar på kyrkofönster med glasmålningar som har utrustats med skyddsglassystem under 1900-talet, för att utvärdera vilka system som fungerar i intermittent uppvärmda kyrkor i Sverige. Anledningen är att kondens har upptäckts på flera glasmålningar med skyddsglas vilket skadar målningarna. Mikroklimatet ska mätas genom installation av sensorer för ute- och inneklimatmätning på fönstren i två kyrkor på Gotland där samtliga fyra skyddsglassystem är representerade. Som referens ska mätningar göras på ett fönster utan skyddsglas. Forskning är gjord inom området i Europa men saknas för svenska förhållanden.

Motivering till beslut

Genom ett utlåtande av vetenskaplig expert har beredningsgruppen fått sakkunnigt stöd i bedömningen av vetenskapligt innehåll och relevans. Projektet bedöms ha stor relevans för bevarande av glasmålningar. De organisationer och personer som ska genomföra projektet bedöms vara väl lämpade för uppgiften. Urvalet av kyrkor som ska undersökas riskerar dock ur ett klimatperspektiv ge resultat som inte är representativa för ett större geografiskt område. För att uppnå det förväntade resultatet är det önskvärt med jämförande studier på fastlandet och på yngre glasmålningar. Riksantikvarieämbetet påpekar att det kan vara svårt att utvärdera skyddsglassystemen representativt över Sveriges klimatzoner eftersom den övervägande delen av medeltida bemålat glas finns på Gotland. Studien kan vara en referens för framtida studier. Beredningsgruppen har med hänvisning till undersökningens huvudsakligen regionala relevans ej kunnat prioritera ansökan för bifall.

Förslag till beslut

Avslag.